

Német megszállás Csongrád megyében (2.)

Tragikus következmények

A német megszállásnak sokirányú és tragikus következményei voltak. A Gestapó itt közvetlenül letartóztatást nem végzett, csak sugalmazott, elvégezte helyette a horthysta állam- és erőszakapparátus. A megszállással együtt hatalomra került és megerősödött szélsőjobboldali államszervezet a belső ellenzék felszámolására, a haladó erők megfélemlítésére törekedett. Március 28-án a fasiszta párton kívül feloszlattak minden legális pártot, amely itt elsősorban a Szociáldemokrata Pártot, a Független Kisgazdapártot és a Parasztokéleteket sújtotta. A polgári, liberális szellemű szegedi lapokat is indexre tették. Így került sor április 16-án a Délmagyarország és a Szegedi Napló nagy hagyományú és független napilapok betiltására. A Délmagyarország majd egész szerkesztőségét internálták. Ők a helyi baloldali mozgalomhoz tartoztak, többen a munkásmozgalommal is kapcsolatban állottak.

Az általános hajszában főként a munkásmozgalom vezetőinek, legaktívabb tagjainak felkutatására és megsemmisítésére törekedtek. Főispáni utasításra a rendőrség már március 16-tól (!) figyelte a kommunisztágyanus embereket, a szociáldemokrata és szakszervezeti vezetőket. Tapasztalataikról bizalmas jelentésben számoltak be. Március 27-én Buócz Béla rendőr-főkapitány elrendelte a Szegedi Munkásotthon és az összes szakszervezeti helyiség bezárását, érté-

keik, könyvtárak leltározását és lefoglalását, amellyel nemcsak a Szociáldemokrata Párt, hanem a be sem tiltott szakszervezetek tevékenységét is lehetetlenné tették.

A munkásmozgalmi vezetők Branswetter János kereskedőtől — az óras cég vezetőjétől — értesültek az ellenük készülő akcióról és a munkásotthonban őrzött legértékesebb iratokat, névsorokat, SZDP-tagkönyveket Bucezán Miklós, az otthon gondnoka egy zsákban a Tiszába süllyesztette. Papdi György SZDP-titkár a pártvezetőség iratanyagát, a szakszervezetek vezetői a maguknál őrzött anyagokat külön-külön tüntették el. Ifj. Komócsin Mihály, a munkáskönyvtár vezetője a könyvek közé rejtett illegális propagandaanyagot semmisítette meg.

A legnagyobb csapást jelentette az a március végén hozott rendelet, amely az államellenesnek mondott személyek őrizetbe vételéről és internálásáról intézkedett. 1944. április 3-tól Szegeden tömeges letartóztatásokba kezdtek. Először csak a rendszerre legveszélyesebbnek ítélt munkásmozgalmi vezetőket vitték el, majd április 22-ig a demokratikus gondolkodású vezető értelmiségieket (közöttük számos zsidót) és zsidó virilistákat hurcolták el hét turnusban, a budapesti toloncházba és a bástyapolyai kisértő tábora. Összesen 159 személyt internáltak.

A budapesti toloncházból a munkásmozgalmi vezetőket a ricei internálótáborba szállították. Az internáltak között volt Balázs György, Bernáth András, Bodnár Lajos, Bozóki Lajos, Cseh Imre, Dáni János, Dobó Miklós, Engi István, Erős István, Gladics Gyula, Gombai Mihály, Gyólay István, Katona András, Kiss József, Komócsin Antal, Komócsin Ilés, id. Komócsin Mihály, Kovács József, Krajčík József, Lacsán Mihály, Ladvánszki Vince, Lakó Antal, Losonczy Béla, Papdi György, Szógi István, Tápai József, Tombácz Imre, dr. Valentiny Ágoston és Vörös József. A zsidósármazásúakat előbb Garanyba, majd pár hét múlva Auschwitzba, illetve más haláltáborokba vitték, köztük volt dr. Ágai Dezső, dr. Burger Béla, Eidusz Bentian, dr. Reich Zoltán ügyvéd, Reich István aranyműves, Selenfreund Lipót és mások. Bástyapolyára két munkásmozgalmi vezető, Róser István és Szekeres Vince, továbbá Berek Géza kivételével zsidókat vittek. Makóról 22 munkásmozgalmi vezetőt internáltak, közöttük volt: Diós István, Diós Sándor, Siket Imre, Pallagi Ferenc, Farkas Imre, Kallós Lajos, K. Szabó Mihály, Lukács Pál, Dragon János, Szücs Pál, Igaz Lajos, Gy. Varga Sándor, Galamb János, Szabó János, Sulyok József, továbbá Kiss Ernő, Kiss Imre. Többségüket Ricseré, négyet a kistarcsai táborba, néhányat Nagykanizsára internáltak. Hódmezővásárhelyről 85 kommunisztát és kommunisztágyanus embert tartóztattak le, a legjelentősebb helyi vezetőket, Karácsonyi Ferencet, Borsi Jánost és Posztós Sándort elsőként hurcolták el. Szentseről 14 főt internáltak, közöttük Kádár Sándor, Mikecz János, Vajda Imre, Vecseri Balint és Virág Sándor munkásmozgalmi vezetőket, másokat katonának hívták be, mint Borbás Lajost és Szóke Mátyást. Az internálás és a további rendőri megfigyelés, zaklatások szinte megbénították a munkásszervezetek működését.

Kanyó Ferenc
(Folytatjuk.)

Folytatja munkáját a lengyel pártértekezlet

Varsó (MTI)

A párt és az ország előtt álló feladatok számba vétele, az 1981 óta megtett út jónak, kritikus értékelése jellemzi a Lengyel Egyesült Munkáspárt pénteken elkezdődött országos pártértekezletét.

A háromnaposra tervezett tanácskozás első napján ismertette Wojciech Jaruzecki, a LEMP KB első titkára a Politikai Bizottság beszámolóját, majd Zbigniew Messner miniszterelnök-helyettes a kormány nevében adott számot az eddig végzett munkáról, a lengyel minisztertanács rövid és hosszú távú programjáról.

Az ezt követő és a késő éjszakai órákba nyúlt vita során a küldöttek, akik az ország valamennyi társadalmi rétegét képviselik, felszólalásaikkal — hiteltéve a kilencedik kongresszus politikai vonala mellett — elsősorban a párt és az ország előtt álló, megoldásra váró feladatokról beszéltek. Az eddig elért eredmények ünneplése helyett szinte minden beszédet az ország tényleges helyzetének objektív megítélése, a tennivágyás, az egészséges türelmetlenség jellemezte.

A küldöttek a legnagyobb hangsúlyt a párt és a tömegek közötti kapcsolatot és a LEMP munkás jellegének erősítésére, a következetes cselekvésre, a párt politikai offenzívájának fokozására helyezték. Igen nagy figyelmet szenteltek a gazdasági kérdéseknek, és egyhangúlag állást foglaltak a gazdasági reform folytatása mellett.

Varsói megítélés szerint már a tanácskozás első napja meggyőző bizonyítékát adta annak, hogy a LEMP minden külső és belső zavaró tényező, a szocialista-ellenes erők elkeseredett kísérletei ellenére olyan munkajellegű értekezletet hozott létre, amely előreláthatólag igen nagy mértékben járul majd hozzá a párt és az ország újjászülésének meggyorsításához, az ország vezető erje és a munkástömeg között korábban meglazult bizalom helyreállításához.

Szombaton délelőtt munkabizottságokban folyt a tanácskozás, majd délután

a pártértekezlet résztvevői újból a nagy kongresszusi teremben gyűltek össze. A késő esti órákig tartó plenáris ülést ezúttal is a tárgyszerűség, az elért eredmények és a még megoldásra váró feladatok realista értékelése jellemezte.

A délutáni tanácskozás első felszólalójaként Florian Siwicki tábornok, a PB póttagja, honvédelmi miniszter arról beszélt, hogy a hadsereg a IX. kongresszus utáni nehéz időkben is maradéktalanul teljesítette küldetését, a nemzetbiztonságának garantálását, és most is tevékenyen részt vesz az ország legfontosabb gondjainak megoldásában.

Egy katowicei bányász-küldött a párt és a munkások kapcsolatáról beszélt. Meltatta a LEMP vezetőinek a munkásokkal való ta-

lálkozói és a társadalmi konzultációk rendszerét.

A társadalmi igazságosság problémái más felszólalásokban is helyet kaptak. A küldöttek azt hangsúlyozták, hogy határozottabban kellene fellépni azokkal szemben, akik feketetésre, visszaélésekre, munka nélküli meggazdagodásra akarják kihasználni az ország nehéz gazdasági helyzetét.

A LEMP pártértekezlete ma, vasárnap fontos dokumentumok elfogadásával ér véget. A küldöttek a napirend szerint megszavazzák a Miért harcolunk, mire törekszünk című nyilatkozatot, amely a párt rövid távú programja lesz. Elkészítik azt a vitaanyagot is, amelynek alapján a pártban megkezdődik a LEMP hosszú távú programjának megvitatása. A hosszú távú programot végül a következő, tízedik kongresszus fogadja el.

Libanoni helyzetkép

Bejrút (MTI)

A lausanne-i megbékélési konferencia elhúzóásával párhuzamosan napról napra ingatagabbá válik a kedden este életbe lépett libanoni tüzszünet. Pénteken este és a szombat virradó éjszákán már nehéztüzérségi fegyvereiket is bevetették a Bejrútot keleti és nyugati részét elválasztó „zöld vonal” mentén nehéz és bonyolult feladat a harcoló felek 700–700 méteres visszavonását feltételező útköz övezet kialakítása. A katonai bizottság szombati ülésén napirendre tűzte azt a lausanne-i megállapodást is, hogy a szembenálló felek a nemzetközi Vöröskereszt közvetítésével kölcsönösen szabadon bocsátják a foglyult vagy elrabolt embereket.

Fadi Frem, az Izraellel együttműködő jobboldali milíciák, a „Libanoni erők” parancsnoka azzal fenyegetőzött, hogy nemcsak politikai, hanem szükség esetén katonai eszközökkel is szembe száll a szerinte „Szíria által jóváhagyott” új nemzeti egységkormányval, amely várhatóan a lausanne-i megbékélési konferencia eredményeként alakul meg. A jobboldali fegyveres erők ellenőrzik Kelet-Bejrútot és a keresztények lakta területek jelentős részét.

patszétválasztás és a tüzszüneti felügyelet megszervezésére, a gyakorlati intézkedések kidolgozása és kivitelezése a jelek szerint hosszabb időt igényel. A Bejrút keleti és nyugati részét elválasztó „zöld vonal” mentén nehéz és bonyolult feladat a harcoló felek 700–700 méteres visszavonását feltételező útköz övezet kialakítása. A katonai bizottság szombati ülésén napirendre tűzte azt a lausanne-i megállapodást is, hogy a szembenálló felek a nemzetközi Vöröskereszt közvetítésével kölcsönösen szabadon bocsátják a foglyult vagy elrabolt embereket.

Fadi Frem, az Izraellel együttműködő jobboldali milíciák, a „Libanoni erők” parancsnoka azzal fenyegetőzött, hogy nemcsak politikai, hanem szükség esetén katonai eszközökkel is szembe száll a szerinte „Szíria által jóváhagyott” új nemzeti egységkormányval, amely várhatóan a lausanne-i megbékélési konferencia eredményeként alakul meg. A jobboldali fegyveres erők ellenőrzik Kelet-Bejrútot és a keresztények lakta területek jelentős részét.

ZSIVKOV ÉS KULIKOV MEGBESZÉLÉSE

Todor Zsivkov, a BKP KB főtájkára, a Bolgár Államtanács elnöke szombaton Szófiában fogadta Viktor Kulikov marsallt, a Varsói Szerződés tagállamai egyesített fegyveres erőinek főparancsnokát, Kulikov azzal összefüggésben látogatott Bulgáriába, hogy a szövetséges hadseregek „Szojuz-84” elnevezéssel törzsvezetési gyakorlatot tartanak Bulgária, Magyarország, Románia területén és a Szovjetunió délnyugati körzetében, valamint a Fekete-tenger térségében.

HARCOK SALVADORBAN

Heves harcokról jelentettek a hírügynökségek Salvadorból. A baloldali-hazafias erők támadást intéztek a kormányhadseregnek a fővárostól negyven kilométerre fekvő Suchitoto kisvárost védő egységei ellen. Az összecsapásban — eddig ismeretlen körülmények között — lövést kapott és életét vesztette egy amerikai újságíró is.

AZ SZKP KB HATÁROZATA

A Szovjetunió Kommunista Pártja és az egész Szovjetunió életének nagy jelentőségű társadalompolitikai eseményeként értékeli az SZKP Központi Bizottságának határozata a párt szervezeteiben megtartott beszámoló és vezetőségválasztó, taggyűléseket, illetve pártértekezleteket.

ÚJABB TÁVKÖZLÉSI MŰHOLD

Szombaton, a Szovjetunióban újabb Molnyija-1 típusú távközlési műholdat bocsátottak fel. Feladata a távbeszélő és távirórendszer jobb kihasználásának biztosítása, valamint a szovjet

Siklós János

Zilahy Lajos utolsó évei

32.

A hosszú séta alatt Szilárd Leó részletesen, csendesen és nagyon drámai hangon mondotta el Einstein híres levelét, melyet Roosevelt elnökhez küldött. Arra is kitért, hogy a modern atomtudományak sikerült a láncrobbanást megfékezni, egyetlen atombomba száz- és száz-ezer ember halálát okozhatja.

Már délután öt óra volt, és akkor különös és váratlan dolog történt. Amikor Szilárd Leó jóslatai idéztem, a szovjet diplomata az asztalra ejtette a két könyökét, két tenyerébe fogta az arcát, csak homloka és a váll mozgása árulta el, hogy némán zokog. Barulinra pillantottam, akinek arca mozdulatlan maradt. De ugyanakkor feszült és sápadt volt. Engem nem lepett meg moszkvai barátom felindulása, Velem is előfordult ilyen felindulás. Molnár Ferencet is láttam ilyen pillanatában, sőt később eszembe jutott, hogy a lengyel származású Edmond Sixtus Muskie, a Demokrata Párt legesélyesebb elnökjelöltje 1972-ben azért bukott meg Nixonnal szemben, mert egy választási beszéde alkalmával megvédte a felesége becsületét a helyi republikánus lap durva támadása ellen. De beszéd közben elesiklott a hangja, két tenyerébe temette az arcát, és zokogni kezdett. Az amerikai választók azt mondták: nem való elnöknek, akinek ilyen érzékeny idegrendszere van.

Ezen a júniusi délutánon a szovjet diplomata megrázó zokogása alig néhány másodpercig tartott.

— Exuse me, continue please... — s aztán csendesen tovább beszélt.

Fél kilenc lehetett, amikor befejeztük a beszélgetést. Barulin és a szovjet diplomata lekiért az utcára. Még sütött a lemenő júniusi nap. Búcsúzáskor a szovjet diplomata azt mondta nekem: — Nagyon köszönöm ezt a délutánt! Kérem, higgye el, éés életemben ez volt a legérdekesebb beszélgetésem, mert nagyobb és megőzőbb témáról nem is beszélgethettünk volna. Boldog lennék, ha egyszer Moszkvában viszontláthatnám!

Miért híhető Zilahy levelének e beszélgetésre vonatkozó része? Azért, mert a háború előtt gyakran járt az USA-ban, s 1946-ban utazott ki ismét, a háború után. Kinti ismeretségi körébe minden valószínűség szerint beletartozott Szilárd Leó is.

A Szovjetunió számára a hírosimai atomtragedia után aligha volt fontosabb katonapolitikai kérdés, mint az atombomba gyártásának állapota az Amerikai Egyesült Államokban, amelyvel pillanatnyilag megelőzte a Szovjetuniót. S emiatt a háború befejezésekor fennállt az egyoldalú atomtámadás lehetősége és veszélye. (A szovjet atombomba 1947-ben még nem készült el.)

Abban a veszélyhelyzetben került sor Zilahy és az ismeretlen nevű szovjet személy között lezajlott beszélgetésre. Később megkérdeztem Barulint, emlékszik-e erre az epizódra? Azt felelte: „Az ismertett beszélgetésre nem emlékszem, de az attól valóban úgy történhetett, ahogyan Zilahy írja.”

Ez az írói visszaemlékezés azonban egy kisebb ténybeli pontosításra szorult. Einstein híres levele az elnökhez, Roosevelthez 1943-ban, a hitleri Németország veresége előtt íródott azzal a céllal, hogy az atom katonai felhasználásával gyorsítsák meg a nácizmus bukását, minél előbb

szabadítsák meg Európát népeit a fasiszta ördöklés rémségétől.

A levelet az egész világ ismerte. Zilahy ezzel nem mondott újat. A Chicagói Egyetem kampuszán folyó beszélgetés tolmácsolásával azonban valami eljövendő szörnyűségről adott számot, amelyről az emberiség a hírosimai tragédia után, akkor még, vajmi keveset tudott. Ugyanezt viszont nem lehet elmondani a szovjet katonapolitikai vezetéről: ott pontosan tudták az atom katonai célú felhasználásának rettenetes következményeit. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Einstein és Szilárd Leó is szembefordult az atombomba gyártásával, ők csak a fasiszmus vereségének meggyorsítása érdekében kívánták igénybe venni az amerikai hadvezetést. Ez a vereség pedig 1945. május 9-ével bekövetkezett.

Zilahy levelében előadott beszélgetésen semmilyen lényeges, eddig ismeretlen motívum nem került elő. Ebből arra lehet következtetni, hogy az író nem a háború utáni kiutazása alkalmával, hanem valamikor a háború idején, 1943 körül beszélgetett Szilárd Leóval, és azokat az eseményeket hozta szóba, amelyek akkor (1943-ban) voltak aktuálisak.

Levele egy budapesti politikai epizóddal zárul:

„1947 júliusában Moszkvában, majd Helsinkiben járt Szent-Györgyi és onnan Svájcba utazott. Ott telefonon értesítették, hogy Ráth István, az újonnan alakított Természettudományi Akadémia igazgatója autójával együtt eltűnt. Szent-Györgyi azonnal felhívta Rákosi Mátyást, és röviden a következőket mondta: ha Ráth István az autójával együtt 24 óra alatt élve elő nem kerül, és ha a saját részére és a feleségem, meg a lányom számára nem kapja meg a svájci utazáshoz szükséges útlevelet, be fogom jelenteni a világsajtónak, hogy lemondok állampolgárságomról, és azt is megmondom, hogy miért hagytam el Magyarországot.

(Folytatjuk.)